

להיות הורה יהודי

האדם המשפיע ביותר בתולדות האנושות אינו מופיע ברשימות "מאה האישים המשפיעים בהיסטוריה" למיניהן. הוא לא משל בשום אימפריה, לא פיקד על שום צבא, לא ביצע מעשי גבורה מרהיבים בשדה הקרב, לא עשה ניסים, לא התנבא ברכים, לא הנהיג קהל מאמינים עצום, וחסידו היחיד היה בנו. ובכל זאת, יותר ממחצית מבני האדם החיים היום על פני האדמה רואים את עצמם כממשיכי דרכו.

זהו כמובן אברהם, ששלוש הדתות המונותאיסטיות הגדולות מכירות בו כאביהן המייסד. הוא אינו עונה לשום סטריאוטיפ מצוי. להבדיל מנוח, אין הוא מתואר כיחיד בדורו. שלא כמשה, התורה אינה מוסרת לנו סיפורים מופלאים על ילדותו. על שנותיו הראשונות לא ידוע לנו דבר כמעט. כשאלוהים קורא לו, כמסופר בתחילת פרשתנו, ללכת מארצו וממולדתו ומבית אביו, אין לנו מושג למה הוא קורא דווקא לו.

"כִּי אֲבִי הָמוֹן גִּוִּים נִתְּתִיךָ", הבטיח אלוהים לאברהם במעמד החלפת שמו (בראשית יז, ה) – והבטחה זו התגשמה בנדיבות מופלגת מאין כמוה. כיום יש 56 מדינות מוסלמיות, יותר מ־80 מדינות נוצריות, ומדינה יהודית אחת. אכן, אברהם היה לאב המון גויים. אך מי ומה היה אברהם? מדוע נבחר להיות מופת לרבים?

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

במקורותינו נמצאות שלוש תמונות־דיוקן מפורסמות של אברהם הצעיר המגלה את אלוהים. לתמונה הראשונה התוודעו רבים מאתנו עוד בגן הילדים. זהו הסיפור על אברהם הילד, שהושאר לכד בין פסילי אביו תרח, ניתן אותם בפטיש ושם את הפטיש בידו של הגדול שבהם. כאשר שב תרח וראה את הבוקה והמבולקה שאל מי גרם לה, ואברהם הקטן השיב "האינך רואה? הרי הפטיש בידיים של האליל הגדול. ברור שזה הוא". תרח השתומם, "אבל הוא רק פסל מעץ ואבן!". "ישמעו אוזניך את שפיך מדבר", ענה אברהם. "אם הוא איננו יכול לעשות כלום כי הוא רק עץ ואבן, למה אתה משתחוה לו?"¹ זהו אברהם האיקונוקלסט, שובר הפסלים: האיש שכבר בילדותו מרד בעולם הפגאני הפוליתיאיסטי, עולם של שדים ואלים־למחצה, כשפים ואמונות טפלות.

הדיוקן השני מסתורי יותר. המדרש מדמה את אברהם להלך הרואה ארמון, בירה בלשון המדרש, עולה בלהבות:

משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת. אמר, "תאמר שהבירה זו בלא מנהיג?" הציץ עליו בעל הבירה, אמר לו, "אני הוא בעל הבירה". כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר "תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג?" הציץ עליו הקב"ה ואמר לו "אני הוא בעל העולם".²

זהו מדרש מיוחד במינו. אברהם רואה את הסדר שבטבע, את העיצוב האלגנטי של היקום. העולם דומה לארמון. ברור שמישהו בנה אותו בשביל משהו. אבל הארמון עולה באש. איך זה ייתכן? מדוע הבעלים איננו בא לכבות אותה? איך הוא מפקיר ארמון כזה ומותיר אותו ריק ונטול שומרים? אך הנה קורא אליו בעל

הארמון, כמו שאלוהים קרא לאברהם, ומבקש ממנו לעזור לכבות את האש. אלוהים צריך אותנו במלחמה נגד יצר הרע הטמון בלבנו. זהו אברהם לוחם הצדק, האיש הרואה כיצד יופיו של העולם נשחת בשל הסבל שבני אדם גורמים איש לרעהו – ואינו משלים עם העובדה הזו.

ולבסוף, הדיוקן השלישי: אברהם על פי תיאורו של הרמב"ם. עוד בהיותו רך בשנים, סמוך לאחר היגמלו, החל אברם הקטן להתבונן. הוא תהה על חילופי הימים והלילות: איך ייתכן שהמערכת השמימית הזו מנהלת בסדר מופתי את חיי העולם, ואין מי שמפעיל אותה? הייתכן שהיא מפעילה את עצמה? לא היה לו מורה. לא היה לו מי שידריך אותו. סביבו, באור כשדים, היו כולם עובדי אלילים תמימים. אביו ואמו וכל יתר התושבים סגדו לעצים ולאבנים, ועל הדרך הזו גידלו גם אותו. אבל מוחו הפעלתני לא קיבל את המוסכמות כנתינתן, והתייגע למצוא את קו המחשבה שיובייל אותו לאמת. כך הגיע למסקנה שיש אל אחד, שהוא המכוון את השמש והירח והכוכבים במסילותיהם, ושכל העולם כולו אין עוד אל מלבדו. זהו אברהם הפילוסוף, שהקדים את אריסטו בהשתמשו בטיעון מטפיזי כדי להוכיח את מציאות האל.

שלושה דיוקנאות של אברהם; שלוש גרסאות, אם תרצו, למשמעות של היות יהודי. הראשונה רואה את היהודים כמנתצי פסילים, המערערים בכל דור ודור על אלילי הזמן. הדבר נכון אפילו באשר ליהודים חילונים לחלוטין שהתנתקו מיהדותם: כאלה היו רבים מן ההוגים המודרניים המהפכניים ביותר, בראשם שפינוזה, מרקס ופרויד. הכלכלן והסוציולוג תורסטן וּפֶלֶן כתב במסתו על "בולטותם האינטלקטואלית של יהודים" כי היהודי הוא "מנחיל השלום האינטלקטואלי... הֵלֵךְ בארצות הרוח הלא-

נושבות, המחפש את התחנה הבאה, הלאה והלאה, אי שם מעבר לאופק".

השנייה רואה את הזהות היהודית כעניין של צדק ומשפט, כמחויבות לחברה צודקת. אלברט איינשטיין דיבר על "אהבת הצדק הקנאית כמעט" כאחד מן "המאפיינים של המסורת היהודית הגורמים לי להודות למזלי על כי אני שייך לה".

השלישית מזכירה לנו כי ההוגים היוונים תאופֶרֶסטוס וקְלֵי־אֶרְכֹס, תלמידיו של אריסטו, תיארו את היהודים כאומה של פילוסופים.

שלוש נקודות מבט אלו הן, אם כן, נכונות ומעמיקות. לכולן יש חיסרון משותף אחד: אין להן מקור בתורה. יהושע בן נון תיאר בנאומו האחרון את תרח אבי אברהם כעובד אלילים (יהושע כד, ב), אך הדבר אינו נזכר בספר בראשית. סיפור הבירה הדולקת מתבסס אולי על התרסתו של אברהם כלפי אלוהים בהודיעו לו כי בכוונתו להפוך את סדום ועמורה, "הַשְׁפֵּט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט?" (בראשית יח, כה). אשר לאברהם כמקדימו של אריסטו, גישה זו מתבססת על מסורת עתיקה שהפילוסופים היוונים (ופיתגורס בפרט) למדו את חוכמתם מהיהודים, אך גם לה אין כל רמז בתורה.

מה אומרת התורה עצמה על אברהם? התשובה מפתיעה ואף מרגשת. אברהם פשוט נבחר להיות אב, כמשמעות שמו. בפסוק היחיד בתורה המסביר מדוע אברהם נבחר נאמר: "כִּי יִדְעָתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אֲבֹרָהֶם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלֵיו" (בראשית יח, יט).

כל האירועים הגדולים בחייו של אברהם – ההמתנה לילד, הולדת ישמעאל, המתח בין שרה להגר, הולדת יצחק ועקדתו – כולם נוגעים לתפקידו כֶּאֱב. היהדות, יותר מכל אמונה אחרת, רואה את ההורות כְּאתגר הנעלה ביותר. ביום הראשון של ראש השנה, יום הרת עולם, אנו קוראים בתורה ובהפטרה על שתי אימהות, שרה ורחל, ועל הולדת בניהן – וכאילו אומרים: חייו של כל אדם הם עולם; והחפץ להבין את בריאתו של העולם יחשוב על הולדתו של ילד.

אברהם, גיבור האמונה, הוא פשוט אב. ידועים דבריו של סטיבן הוקינג בשורות הסיום של ספרו 'קיצור תולדות הזמן' כי לו הייתה לנו תיאוריית שדה מאוחדת, תיאוריה מדעית "של הכול", היינו יודעים את תודעתו של אלוהים. אנו סבורים אחרת. כדי לדעת את תודעתו של אלוהים איננו זקוקים לפיזיקה תיאורטית. די לנו שנדע מהו להיות הורה. בהתוודענו לנס ההולדה אנו מתקרבים, יותר מכל דרך אחרת, להבנת האהבה-המביאה-חיים-חדשים-לעולם, שהיא דרכו של אלוהים בבריאה.

בספרו של יוסי קליין-הלוי על נוצרים ומוסלמים בארץ ישראל, 'בפתח גן העדן', יש קטע מרתק. הוא מספר על ביקור במנזר, ומצטט את אם המנזר, מריה תרזה: "אני רואה משפחות שבאות לבקר כאן בסופי שבוע. איך ההורים מתנהגים כלפי הילדים, מדברים איתם בסבלנות ומעודדים אותם לשאול שאלות אינטליגנטיות. זוהי דוגמה לעולם כולו. חוסנו של העם הזה הוא באהבת ההורים לילדיהם. לא רק האמהות, גם האבות. לילד יהודי יש שתי אמהות".³

היהדות נוטלת את הטבעי ומקדשת אותו. היא מטעינה את החומר ברוחניות, ואת מה שנחשב בדרך כלל נורמלי היא

רואה כנס. מה שדרווין ראה כדחף להתרבות, מה שריצ'רד דוקינס כינה "הגן האנוכי", הוא לדירה של היהדות אמנות דתית נשגבת שכולה יופי ודרמטיות. אברהם האב, שרה האם – אלו הן הדמויות המלמדות אותנו עד היום על ההורות כמתת האל וכנעלה שבמשימותינו.

1 על פי בראשית רבה לח, יג.

2 בראשית רבה לט, א.

3 יוסי קליין-הלוי, בפתח גן העדן: חיפוש אחר אלוהים עם נוצרים ומוסלמים בארץ הקודש, מאנגלית: נוגה טרבס ומרב רוזנבלום, ירושלים: מכון שלום הרטמן, הפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר-אילן וכתר ספרים, 2007, עמ' 95.